

Гуцульські кулінарні назви (на основі лексикографічних видань).

Сергій Яценко

Житомирський державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра української мови, вул. Велика Бердичівська 40, м. Житомир, 10008, тел. (0412) 34 55 34.

Виявлено та розглянуто лексеми на позначення продуктів харчування, страв та напоїв, уживаних у гуцульських говірках, визначено етимологію окремих назв та лексичні відповідники у староукраїнській мові.

Ключові слова: гуцульський діалект, староукраїнська мова, кулінарні назви, лексема.

Дослідження словникового складу української мови в історико-лінгвістичному аспекті – одна з актуальних проблем історичної лексикології. Питання історії слів, їх тематичного та лексико-семантичного групування було і залишається актуальним в лінгвістиці. Великий фактичний матеріал, вагомі висновки та узагальнення з цього приводу містяться у працях В. В. Виноградова, В. Є. Гольдіна, М. А. Жовтобрюха, Г. А. Левченка, А. А. Москаленка, В. В. Німчука, Л. М. Полюги, В. М. Русанівського, Ф. П. Філіна, Д. М. Шмельова та інших.

Ми досліджуємо тематичну групу на позначення назв їжі, продуктів харчування та напоїв у староукраїнській мові. Вона досить давня, сягає праслов'янського, а то й праіндоевропейського періоду. Початком лінгвістичного вивчення назв їжі та продуктів харчування стала праця Ф. Н. Філіна «Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи.» [24: 1949]. В подальшому ця тематична група лексики стала предметом дисертаційних досліджень В. І. Невойт [13: 1986], З. Г. Козиревої [10: 1984], О. А. Крижко [11: 1997], Е. Н. Болоніної [1: 1978]. Вагомий внесок у дослідженні діалектної лексики з цієї теми зробили Зузана Ганудель, Еріка

Гоца. Надруковано ряд історико-етнографічних праць з питань народної їжі, напоїв та продуктів харчування (М. Маркевич, П. Чубинський, Хв. Вовк, А. І. Димінський, М. М. Шевченко, В. Гнатюк , Л. А. Мовчанова, Л. Артюх, В. Борисенко, О. Воропай та інші). Зокрема, про харчування гуцулів писали Б. Заклинський, А. Онищук, І. Панькевич, Т. Гонтар та інші.

Досліджуючи назви їжі, продуктів харчування та напоїв в українській мові XIV – XVII століть, ми ставимо завдання простежити функціонування виявлених лексем у сучасних діалектах. Адже, відображаючи живу розмовну мову, українські писемні пам'ятки названого періоду в більшій або меншій мірі відбивають особливості тих чи інших говорів. Дмитро Гринчишин, тривалий час працюючи спільно із групою мовознавців відділу української мови Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича над створенням історичного словника, робить узагальнення, що найбагатше відбиті діалектні особливості у пам'ятках, писаних на території Закарпаття і Надсянщини, дещо менше – у пам'ятках, що походять з території Галичини і Волині, і найменше – у пам'ятках з території Центральної України [2: 14 –15]. Об'єктом нашого спостереження стали Матеріали до словника гуцульських говірок Ю. Піпаша, Б. Галаса [20: 2005], Гуцульські говірки Я. Закревської [5: 1997], Скарби гуцульського говору М. Негрича [14: 2008] та Гуцульщина В. Шухевича [6: 2008].

Найбільше лексем досліджуваної тематичної групи зафіксовано в Скарбах гуцульського говору – 205, 146 в Матеріалах до словника гуцульських говірок, 144 в Гуцульських говірках та 48 в «Гуцульщині» В. Шухевича.

Названі джерела репрезентують мовлення мешканців сіл Вижній Березів, Середній Березів, Нижній Березів та Баня-Березів Косівського району Івано-Франківської області, сіл Косівська Поляна та Росішка Рахівського району Закарпатської області.

Всі зафіксовані лексеми можна розподілити за такими лексико-семантичними групами: назви продуктів харчування, їжі та напоїв у загальному значенні; назви страв та продуктів рослинного походження; назви страв та продуктів тваринного походження; назви овочів та інших городніх рослин; назви фруктів та ягід; назви грибів; назви приправ, заправок та спецій; назви напоїв.

Їжа, продукти харчування та напої в загальному значенні в словниках зафіксовані такими назвами: *кель'шиг* [20: 77]; *Збі'жі*, збіжжя [14: 79], *кру'ни*, тільки мн., крупа [14: 101], *ла'кітки*, заст. смачна їжа [14: 104], *їди'ме*, *ї'дло*, *ї'жа* [5: 73], *їді'н'и*, *ї'да*, *стра'ва* // *їдзе'ні*, *їду'нок* [14: 85], каші [14: 80], *мина'рж*, їжа [14: 113], *фрі'штік*, смачна їжа [14: 177], *люгу'міна*, ласощі, десерт [5: 116], *су'мішка*, суміш зернових різного сорту; суміш продуктів [5: 179], *ва'риво*, усе, що вариться і зварене [5: 20; 20: 20], *вече'р'и*, вечеря, їжа на вечір [5: 22; 20: 22] *галабу'рда*, неякісна їжа [5: 33; 20: 33], *гости'на*, наїдки, напої [5: 39], *годз*, дрібні овочі, фрукти [5: 44], *печени'на*, печена, спечена страва [5: 137], *пи'йка*, напій, пиятика [5: 137], *пи'к'и*, напої, пиття [5: 137], *пи'т'и* / *пи'к'и* / питво [5: 138; 20: 138], *ско'ром* скоромні тваринні продукт [5: 176; 20: 176], *смажени'на*, печеня, випічка [5: 178], *шкварени'на*, спечене мясо, сало [5: 226], *харчу'нок*, їжа, яку беруть у дорогу [5: 200], *ха'рч* // *харчова'нє* // *харчу'нок*, їжа [5: 200] та інші.

Спільними назвами на позначення їжі в загальному значенні у гуцульських діалектах та пам'ятках староукраїнської мови є *ва'риво*, *люгу'міна*, *ї'дло*, *ї'діні*, *печени'на*. Всі вони, окрім леґумини, прасловянського походження. *Їдло* виділилося із підгрупи лексем з коренем *ед*. [8: VI: 48]. Його семантична структура в давньоруській мові мала два значення: «їжа» і «процес приймання їжі» [21: VI: 48]. У пам'ятках XI – XIIст. часто

зустрічається і форма *ядь*, фонетичний старослов'янїзм, який також походить з псл. *едь* [8: VI: 48], характеризувалась тими ж значеннями, що і *ѣдь*. Паралельні форми лексем *ядь* і *ѣдь* в одному і тому ж значенні в ідентичних контекстах свідчить про те, що вони були семантичними дублетами і співвідносились як розмовне і книжне. [13: 21]. У староукраїнській мові спостерігається звуження семантики і дана лексема залишає за собою тільки значення «їжа». На сьогодні лексема *ядь* фіксується російськими сучасними словниками з поміткою «застаріле» [22: XVII: 2044], а слово *ѣдь* зустрічається тільки в діалектах в значеннях «їжа, продукти харчування» і «час приймання їжі». Назва *ва¹риво* аналогічне віддієслівне утворення прасловянського *едіво* [8: VI: 40], де формантом виступає суфікс *іво* (пор. *вариво* «те, що вариться, зварено», *мариво* «те, що мариться» *сочиво* і т.д.). Назва *люгу¹міна* в гуцульських діалектах означає «ласощі, десерт». Слово запозичено з польської мови, походить від латинського *lequiten* «стручковий плід, переважно горох, боби, пов'язане з дієсловом *lego*, «збираю, виймаю», у розмовній мові відображене у фонетичних варіантах *легуміна*, *лагомина*, *лаґомина*, *лигомина*, *лугумина*. В польській мові назва позначала страву з городніх рослин та овочів; взагалі страва, уживана як ласощі [7: III: 210 – 211]. У досліджуваних пам'ятках староукраїнської мови ця назва вперше фіксується в 1591 році у формі *лекгу¹міна* [23: 1: 401], в основному відбита у пам'ятках південно-західного наріччя: Луцьк (Луцьк 1649), Локачі (Локачі 1591), Володимир (Володимир 1592) [9], хоча зафіксована і в Житомирській актовій книзі 1605 року [9]. В досліджуваний період виступала в загальному значенні будь-яких продуктів харчування. В одному випадку виступає як узагальнююче слово до синонімів на позначення молочних продуктів (масло, сир, молоко): *и речи там позосталые оповедающогося вси: начинья, статки домовые в коморах збожа молоченые, в штихлеру масло, сыры и иньше лекгумина* (Луцьк, 1649.Арх. ЮЗР 3/IV, 282) [9] в іншому зернових: *Повиньи*

будут давати нам певную личбу лекгумин на. каждый рокъ, то ест: жита мац двадцат, пшеници мац десет, ечменю мац десет. Пам. 1, 163 (1591) [23: 1: 401].

Як зазначив в своїй «Гуцульщині» Володимир Шухевич «головну, нераз одинокую поживу дає гуцулам кукурудзяна мука» [6: 166]. Дійсно в опрацьованих лексико-графічних джерелах зафіксовано багато назв продуктів харчування і страв, складовими яких є кукурудзяне борошно. Зокрема, в лексико-семантичній групі «хлібні вироби»: *бу¹рчіник*, тонка хлібина з вареної картоплі та кукурудзяного борошна (товщина близько 10 см., у діаметрі 25–30см) [14: 29]; *переве¹ртяник*, кукурудзяний пиріг із начинкою (чорниця, малина, сир із кропом), який випікають на капустяному листку на Петра [14: 131]; *ріп¹і'ник* [14: 151], *ріпл¹і'ник* [20: 165], хліб із вареної картоплі та кукурудзяної муки, *чудуфа¹й*, хліб із вареної картоплі та кукурудзяного борошна з капустяною начинкою [14: 184], *кукурудзе¹ник*, *кукурудзи¹ник*, *мела¹й'ник*, хліб з кукурудзяного борошна [5: 106], (*матроже¹ник* *матарже¹ник*), печений корж з картоплі і кукурудзяної муки [5: 121]; *корж*, кукурудзяний хліб [20: 84]. Кукурудзяне борошно є важливим ігридієнтом багатьох гуцульських страв, найуживанішими серед яких: *підсу¹кованиці*, рідка каша з кукурудзяної муки, зварена на молоці [14: 134], *пі¹дбивка*, рідка страва з кукурудзяної муки на молоці [5: 149]; *кисели¹ця*, рідка страва з кукурудзяної муки і буряка або фруктів [5: 93], *я¹шниця*, рідка страва на сметані з кукурудзяної муки [5: 225], *бануш* (*ба¹муш*) // *скоми¹рда* (*скоме¹рда*), густа страва з кукурудзяного борошна, зварена на сметані [5: 21], *скоми¹рда*, те ж саме [20: 176]; *бе¹вка*, страва з квашеної капусти, заправлена кукурудзяною мукою [5: 21], *крупй¹нка* каша з кукурудзяної крупи [14: 101], *сма¹жка*, приправа з кукурудзяного борошна, цибулі і сметани [14: 160],

бе¹вка, пісний капусняк, заправлений кукурудзяною мукою [14: 23], куле¹ші, густа каша з кукурудзяного борошна, зварена на воді (споживають із молочними та м'ясними продуктами [14: 102], ко¹коші, печена лущена кукурудза [14: 96], малодо¹йка, рідка страва з кукурудзяного борошна, молока та цукру [14: 115]. Одностайності в поглядах щодо походження назви немає. Припускають, що слово слов'янського походження, пов'язане з коренем *kokor-*, *kokur* «щось розчепірене». Не виключають зворотнє запозичення з румунської мови, в якій *sisiguis* «кукурудза» виникло на основі укр. [кокорудка] «шишка» [7: III: 131].

«По при страви з кукурудзяної муки, – як відзначає В.Шухевич, – становить бу¹решка, (барабо¹ля), сира (квашена) капуста, фасу¹ля, горо¹х, біб найважливішу поживу гуцулів, до того у скромні дні молоко, масло, бри¹ндзя, а у пісні огірки¹, олі¹й смажений з цибулею і солею, яко приправа до бараболі, кулеші, малая, хліба, а у декого варені сушениці з слив, яблук, груш, черешень, і росівни¹ця (квас з огірків та капусти)» [6: 167].

Зокрема, картопля у опрацьованих словниках позначається такими назвами: гадабу¹рка [5: 42], карто¹флі, бу¹рка, мандибу¹рка, годза¹н'и [20: 31; 44; 76; 98], шріт, дрібна картопля [14: 189]. Серед сортів картоплі найбільш відомі назви мари¹ка¹нка [14: 111; 5: 120], мали¹нівка, мотузе¹нка [5: 119; 126], бу¹ришка, тата¹рка [20: 19; 189].

Використовують картоплю для приготування страв, що мають назви: кн¹і¹глі, переваж. мн., кн¹идлі, виготовлені із пшеничної муки і звареної потертої картоплі [14: 94], те¹рчіник: 1) випічка з тертої картоплі; 2) оладка з тертої картоплі, дерун [14: 168], р¹і¹пленик (рі¹пєник, рі¹п'іник), печений картопляний корж [5: 21], жу¹пе¹ня, шу¹пе¹ня, шу¹пе¹ні), страва з м'ятої картоплі з бобом [5: 72]; коло¹тач, колдочєнко, мнє¹цканка, тама¹чка, тама¹чинка

(тома¹ченка), заправлена м'ята варена картопля [5: 100], то¹вканка, то¹вченка, страва з товченої картоплі з квасолею, маком [5: 186], рі¹пенка, рі¹пінка, рі¹пянка, страва з картоплі, заправлена мукою [5: 163], шуро¹ваник, млинець з тертої картоплі [5: 221], ресело¹ваник, дерун, картопляний млинець [20: 163], дзе¹ма, рідка страва, пісний суп; відвар з картоплі [5: 59], кни¹длі, вид галушок з домішкою сирої і вареної картоплі [5: 97], клю¹цки, вид галушок з тіста, з домішкою вареної картоплі [5: 96].

У староукраїнській мові назва картопля ще не була відомою, оскільки разом із продуктом вона потрапила до України з Німеччини через Чехію і Польщу значно пізніше.[15: II: 195].

Крім картоплі зафіксовано чимало назв на позначення квасолі. Останнім часом опубліковано ряд наукових досліджень стосовно даної лексеми, зокрема глибоко проаналізовані назви квасолі в гуцульських говірках [16: 2006; 17: 2004; 18: 2007; 19: 2008]. Найбільш поширеним номеном на позначення загальної назви цієї рослини є *фасоля* / *фасуля* [5: 141], *фасо¹лі*, квасоля [20: 206]; *фасу¹лі*, спаржева квасоля [5: 114], *коби¹ла*, тичкова квасоля з великими плодами [14: 94], *баби¹*, *балаба¹ні*, // *боба¹ні*, // *тарга¹ни*, грубозерниста квасоля [5: 19], *фасо¹лі піша*, кущова квасоля [14: 174], *шпарагі¹вка*, ранній сорт квасолі, яку споживають разом із стручками, *спа¹ржева квасоля* [14: 189], *шу¹лька*, стручок квасолі [5: 221]. Українські лексикографічні видання виявляють аналізоване слово з XVIII століття [17: 39]. Назва запозичена через польське посередництво з середньовісньонімецької мови [7: II: 416]. Серед назв капусти: *криж¹ьивка*, головка капусти [14: 100], яка зафіксована також у фонетичних варіантах *крижі¹вка*, *крижє¹вка*, *крижє¹лка*, *крижі¹лка* [5: 106], цибулі, часнику: *плоди¹сток*, сорт кущової цибулі [14: 137], *зрізова¹нець*, цибуля-трибулька [5:

84], *чисни'к*, часник [14: 183], *лук*, *чисни'к*, *чісно'к*, *лука'тий чісно'к*, сорт зимового часнику із суцільною головкою [5: 115], *чесно'к*, часник [20: 220] та інші.

Широким розмаїттям в гуцульських говірках характеризуються назви фруктів та ягід. Зокрема, яблука: *є'блико* [5: 66], *бойки'ні*, *боско'ти*, *густа'ва*, *пени'на* сорти зимових яблук [14: 27; 28; 55; 130], *оли'вка*, сорт пізніх осінніх яблук [14: 125], *падани'ці*, опалі яблука [14: 128], *папер'івка*, сорт яблук з ранніми плодами [14: 129], *прище'на*, велике кисле яблуко [14: 145]; груші: *гнили'ці*, сорт ранніх груш [14: 51], *цукрі'вка*, солодка грушка [20: 216], *ка'йзерка*, сорт груші [14: 87], *масльи'нка*, сорт зимових груш [14: 111], *ціку'льки*, солодкі грушки [20: 216], *пасто'ра*, сорт груші, що досягає пізньої осені [14: 130], *шарі'вка*, сорт осінніх груш [14: 186], *ба'бка*, груша – гнилиця [5: 19], *дули*, велика грушка [20: 52]. Серед назв інших фруктів: *ви'но*, заст. виноград [14: 36], *лопатки'*, тільки мн., плоскі зелені сливи, які опадають із дерева недостиглими, але придатні для споживання [14: 107], *мо'рва*, шовковиця [14: 116], *море'лі*, сорт щеплених слив [14: 116], *пру'ні*, сорт щеплених слив [14: 147], *садови'на*, зб.: 1) плоди садових дерев, фрукти 2) сухофрукти [14: 155], *хруцкавка*, рід великих черешень [5: 204], *гави'ги*, фрукти поганих сортів [5: 50], *ви'при'на*, агрус [14: 36], *цітро'на*, лимон [20: 216]. Назви ягід: *є'года*, невеликий соковитий плід, ягода [5: 66], *городні ягоди*, полуниця [14: 53], *пози'чки чирвоні* // *євірни'ці* [5: 152], *пози'чкі чорні*, чорна смородина [5: 152], *черни'ца* (*черни'ці*, *чорни'ця*), *ожи'на* [5: 211], *чорни'ці*, сорт ожини, яка росте, стелячись по землі (має ягоди більші, темніші і солодші, аніж звичайна ожина) [14: 184], *я'года*, лісова суниця [14: 194], *го'годзи* (го'гадзи), брусниця [5: 53].

Чи не найбільшу лексико-семантичну групу складають назви молочних продуктів: *на¹біл*, молоко, молочні продукти [14: 118], *будз* (*бундз*), твердий овечий або коров'ячий сир зі свіжого молока у формі кулі, із якого роблять бринзю [14: 29; 20: 18; 5: 30], *бука¹та*, велика грудка масла чи сиру [14: 29], *ву¹рда*, сир, виготовлений у результаті вторинної переробки молока, гіршої якості [5: 42; 14: 48], *дзер*, *квасни¹на*, сироватка [14: 62; 90], *жити¹ц'и*, (*житни¹ці*), сироватка під час виготовлення вурди [20: 55; 14: 70], *підбу¹зині*, сироватка, що утворюється під час виготовлення будза [14: 133], *кула¹стра*, молозиво [14: 102], *льо¹да*, морозиво [14: 108], *кісьи¹к*, кисле молоко [14: 92], *підсметані* (*пі¹дсмитані*), тільки одн., тонкий прошарок сметани, що залишився після основного її збирання [14: 134; 5: 149], *верхни¹на*, вершки, молода сметана, [5: 35], *самоки¹ші*, кисле молоко [14: 155], *кєслє¹к* (*кислє¹к*) // *кісью¹к* // *самоке¹ша* (*самоки¹ша*), кисле молоко без підкваски [5: 93], *сколо¹тини*, маслянка [14: 158], *цва¹нка*, перекисле молоко [14: 180]; *ши¹нка*, копчене м'ясо [14: 186], *бри¹ндза* (*бри¹нза*), спеціально приготовлений для зберігання посолений сир [5: 29], *бри¹ндзя* [6: 167], *па¹р'инка*, кип'ячене овече молоко [20: 133]; *пражінка*, вурда, сир [20: 153], *машин¹оване молоко*, сепароване молоко [5: 121], *пра¹жінка*, вурда, сир [20: 153], *сколо¹тини*, маслянка, кефір [20: 176], *ску¹ла*, страва з овечого молока [20: 177], *солодю¹ха*, свіже солодке молоко [20: 180], *шва¹йцер*, твердий сир [20: 224], *гу¹слєнка* [6: 167] та інші.

Цікавим є спостереження стосовно лексеми *бринза*, яка в гуцульських говірках вживається у фонетичних варіантах: *бри¹ндза* і *бри¹ндзя*. Походження слова на сьогодні до кінця не з'ясоване: одні пов'язують з назвою місцевості Briens (у Швейцарії), інші – від албанського «нутрощі»; внутрішня оболонка

шлунка ягняти, використовуваного для виготовлення сиру [7: 1: 258 – 259]. Вважається, що у нас воно відоме з XVIIIст., а в польських пам'ятках *bryndza* з XVIIIст. Відсутнє воно і в СУМ XVI – першої половини XVIIст. Однак в Житомирській актовій книзі в одному з текстів ця назва зафіксована значно раніше, ніж засвідчують етимологи, ще в 1590 році: *польте и слонины два, масла кгорнец, сыра, брынъдзы* (ЖК 1590) [9]. Це дає підстави робити припущення, що саме в цій пам'ятці маємо першу фіксацію аналізованого слова.

Серед назв зернових культур *кукуру¹дз* (мн. *кукурудзи*), *кукурудза* [14: 102], *риж*, *рис* [14: 150].

Їстівні гриби відображені у назвах: *біль*, вид грибів, які виділяють біле молочко, споживають квашеними [14: 26], *голубі¹нка*, сиріжка [14: 52], *грузд*, *груздь* (їстівний гриб) [14: 54]; *гу¹ба* [14: 54], *ді¹дова борода* [14: 63], *коцюру¹блик*, невеликий білий гриб [14: 103], *козарь*, підберезник [14: 96], *пі¹дсадок*, весняний їстівний гриб у саду [14: 134], *трипе¹тінник*, підосичник [14: 170], *сигле¹нка*, *рижик*, їстівний гриб [5: 170], *печери¹ц¹и*, *печериці* [20: 137].

Серед напоїв найчисленнішими є назви хмільних напоїв: *горі¹вчина*, зменш. *горілка* [14: 53], *шабаші¹вка* *горілка* [14: 186], *инапс*, міцний алкогольний напій [14: 189], *шпір*, спирт [14: 189], *бра¹га*, саморобний напій-самогон [20: 16], *бурячи¹нка*, *бураче¹нка* самогон із буряку [5: 31; 14: 27], *малині¹вка*, самогон із малини [14: 110], *черешні¹вка*, самогон із черешні [14: 183; 5: 211], *яфині¹вка*, наливка з чорниць [5: 224], *жи¹тн¹инка*, *горілка* з житнього зерна [20: 55], *сли¹вінка*, *горілка* зі слив [20: 178], *сону¹ха*, *горілка* [20: 18], *яблочи¹нка*, *горілка* з ягід [20: 232], *ягоди¹нка*, *горілка* з ягід [20: 233]. Назви інших напоїв: *квас*, напій з вівсяного хліба або мочених яблук [5: 92;

20: 77]; *узвa'p*, *вар*, компот із сухофруктів [20: 20; 200]; *борц*, хлібний квас [20: 16]; *гарба'та*, чай [14: 48].

Переважна кількість назв , які вживаються на гуцульщині , були відомі і в староукраїнській мові. Серед найбільш уживаних: *рыжъ*, *бри'ндза*, *солон'ина*, *печени'на*, *пирі'г*, *си'рник*, *вепри'на*, *борц*, *юха*, *олій*, *лук* (в значенні часник), *па'ска*, *проску'ра*, *ба'бка*, *книш*, *лій*, *ковбаса' салама'ха*, *кулі'ш*, *бра'га*, *си'та*, *лій майже всі овочі, фрукти та багато інших*.

Лексема *олія* в пам'ятках 14 –17 століть вживається тільки у формі чол. роду: *елей*, *ол'єкъ*, *ол'й*. Як синонім використовувалась і назва *олива*, *масло*: *Елей*: *олива*, *ол'єк*, *ол'й*: *або ол'й з овоцу оливоного, або масло* [12: 35]. У гуцульській мові *олій* виступає в значенні домашня олія, *олива* – заводська.

Значна частина кулінарних гуцульських назв становлять номени, що уживаються і в інших українських діалектах. Багато з них є нормативними та загальноновживаними в українській літературній мові, звичайно, якщо не враховувати деякі фонетичні зміни (*сало*, *сметана*, *юшка*, *хліб*, *квас та багато інших*).

Досліджуючи назви їжі в українських говорах Карпат, Еріка Гоца робить наукове обґрунтування про те, що в останні десятиліття українська літературна мова помітно вплинула на карпатські говори, що виявилось в засвоєнні ними таких назв , як *ол'ія*, *компо'т*, *суп*, *ю'шка*, *руле'т*, *гуля'ш*, *холоде'ць*, *пиро'жне*, *чай* та інші, які тут не вживалися до возз'єднання з іншими українськими землями. З іншого боку, карпатські говори також впливають на українську літературну мову, поповнюючи її новими словами, які потрапляють до неї з польської, угорської, румунської мов. [Гоца 2001: 14].

Отже, фіксація виявлених лексем на позначення їжі, продуктів харчування та напоїв в пам'ятках староукраїнської мови, простеження їх етимології та семантики, а також зафіксовані лексикографічними джерелами кулінарні назви в гуцульських говірках дають підстави стверджувати, що досліджувана побутова лексика, яка сьогодні вживається в гуцульських говірках, досить архаїчна, пройшла тривалий історичний шлях, зазнала змін, частина взагалі вийшла з ужитку, і становить безсумнівний інтерес для мовознавства взагалі і для української діалектної лексикології зокрема.

-
- 1.Болоніна Э. Н. Бытовая лексика в русской деловой письменности XV XVI веков (наименования напитков, продуктов питания животного и молочного происхождения и пищи): Дис ... канд. фил. наук: 10. 02. 02. – К., 1978. – 212 с.
 2. Гринчишин Д. Г. Спостереження над діалектними особливостями українських пам'яток XIV – XVIII ст. // Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі (XV респ. діал. нарада). – Житомир, 1983. – С. 14 – 15.
 - 3.Гоца Еріка. Назви їжі й кухонного начиння в українських карпатських говорах: Автореф. дис ... канд філ. наук. – Ужгород, 2001. – 20 с.
 - 4.Гоца Еріка. Матеріали до вивчення назв їжі в українських говорах Карпат. – Ужгород: «Ліра», 2003. – 24 с.
 - 5.Гуцульські говірки. Короткий словник / Від. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
 6. Гуцульщина. Проф. В. Шухевич. Ремпринтне відтворення видання 1898 року / Попереднє слово Д. Ватаманюка, вступ. ст. П. Арсенича. – Верховина, 1977. – С. 166–170. 170.
 - 7.Етимологічний словник української мови : В 7 т. К. : Наукова думка, 1982–2006. Т. 1–5.
 - 8.Этимологический словарь славянских языков : Праслав. лекс. Фонд / Под.

- Ред О. Н. Трубачева. – М. : Наука, 1974–1989. – Вып. VI.
- 9.Картотека Словника української мови XVI – першої половини XVII ст. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича.
- 10.Козырева З. Г. История названий продуктов питания и пищи в украинском языке: Дис ... канд. фил. наук: 10. 02. 02. – К., 1984. – 254 с.
- 11.Крижко О. А. Розвиток семантики побутової лексики українських літописців кінця XVII – поч. XVIII століття: Дис ... канд. філ. наук: 10. 02. 02. – К., 1997. – 220 с.
- 12.Лексикон словенороський Памви Беринди / Підгот. тексту і вступ. ст. В. В. Німчука. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 271 с.
- 13.Невойт В И. Названия пищи и продуктов питания в древнерусском языке : Дис ... канд. фил. наук: 10. 02. 02. – К., 1986. – 211 с.
14. Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови. – Львів, 2008. – 220 с.
15. Митрополит Іларіон. Етимологічно-семантичний словник української мови. – Т. 1–4. – Віппінг, 1979. Т. 2.
- 16.Осташ Н. Л. До вивчення українських народних ботанічних назв (*Phaseolus vulgaris* L) // Діалектологічні студії. 6. Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації. – Львів, 2006. – С.193–194.
- 17.Осташ Н. Л. Словник діалектної лексики переселенщини із Холмщини // Діалектологічні студії. – Львів, 2004. – С. 355–35378.
- 18.Осташ Н. Л. Українські народні назви квасолі (назви рослини з витким стеблом) // Ономастика і апелятиви. Випуск 30. – Дніпропетровськ, 2007. – С. 338–348.
- 19.Осташ Н. Л. Про назви городніх рослин у гуцульських говірках . – Івано-Франківськ, 2008. – 171 с.
20. Піпаш Ю. О., Галас Б. К. Матеріали до словника гуцульських говірок. – Ужгород, 2005. – 266 с.
21. Словарь русского языка XI – XVII вв. – Вып. 1 – 15. – М.: Наука, 1975 – 1989.
- 22.Словарь современного русского литературного языка : В 17 т.. – М. ; Л. :

Изд-во АН СССР : Наука, 1948 – 1965. Т. 17.

23.Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. у 2-х книгах. Підготували до видання В. В. Німчук, Г. І. Лиса. – Київ – Нью-Йорк, 2002.

24.Филин Ф. П. Лексика русского литературного языка древнекиевской эпохи : По материалам летописей. – Л., 1949. – 288 с.

Gutsulski culinary names (on the basis of lexicographic sources)

by Sergiy Yatsenko

Zhytomyr State Ivan Franko Pedagogical University
Chair of Ukrainian language
40 V. Berdychivska str., 10008 Zhytomyr, tel. (0412) 345534

The article considers lexemes indicating food products, dishes and drinks used in Gutsulski dialect, determines etymology of some names and lexical equivalents in Old Ukrainian language.

Key words: Gutsulski dialect, Old Ukrainian language, culinary names, lexeme.